

COVID-19 en dagloners in die Suid-Afrikaanse ekonomie: Die impak op hul lewens en daaglikse bestaan

COVID-19 and day labourers in the South African economy: The impact on their lives and livelihoods

DERICK BLAAUW

Skool vir Ekonomiese Wetenskappe
Noordwes-Universiteit
Potchefstroom
Suid-Afrika
E-pos: derick.blaauw@nwu.ac.za

Derick Blaauw

Derek Yu

DEREK YU

Departement Ekonomie
Universiteit van Wes-Kaapland
Suid-Afrika
E-pos: dyu@uwc.ac.za

RINIE SCHENCK

DWI/NNS/WNNR-Leerstool: Afval en Samelewing
Universiteit van Wes-Kaapland
Suid-Afrika
E-pos: cschenck@uwc.ac.za

Rinie Schenck

DERICK BLAAUW is 'n professor in die Skool vir Ekonomiese Wetenskappe aan die Noordwes-Universiteit (Potchefstroom-kampus). Voor sy huidige pos het hy ekonomie aan die Universiteit van Johannesburg (UJ) gedoseer asook aan die Randse Afrikaanse Universiteit (RAU) en die Soweto- en Bloemfontein-kampusse van Vista Universiteit. Professor Blaauw se navorsing is hoofsaaklik op arbeids- en ontwikkelingseconomie gerig. Sy huidige werk is toegespits op die sosio-ekonomiese dinamika van kwesbare groepe in die informele ekonomie, insluitende karwagte, dagloners en vullisherwinners. Ander navorsings-

DERICK BLAAUW is a professor in the School of Economic Sciences at the North-West University (Potchefstroom campus). Prior to taking up this position, he lectured economics at the University of Johannesburg (UJ), Rand Afrikaans University (RAU) and at the Soweto and Bloemfontein Campuses of Vista University. Professor Blaauw's research interests are mainly in the field of labour and development economics. His current work focusses on the socio-economic dynamics of vulnerable groups in the informal economy, such as car guards, day labourers and waste pickers. Other areas of research include the role of labour

Datums:

Ontvang: 2021-07-26

Goedgekeur: 2021-11-02

Gepubliseer: Desember 2021

terreine sluit die rol van arbeidsmakelaars in Suid-Afrika se arbeidsmark in. Professor Blaauw het reeds wyd in geakkrediteerde plaaslike en internasionale joernale gepubliseer sowel as in konferensie- en navorsingspublikasies by plaaslike en internasionale geleenthede.	brokers in South Africa's labour market. Professor Blaauw has an extensive list of publications in accredited national and international journals, as well as conference and research papers presented at local and international events.
DEREK YU is 'n hoogleraar in die Departement Ekonomie aan die Universiteit van Wes-Kaapland. Sy hoofonderrig- en navorsingsareas is Arbeidseconomie, Ontwikkelingseconomie en Nagraadse Navorsingsmetodes. Hy is tans 'n Y2-gegradeerde NNS-navorsers.	DEREK YU is Professor in the Department of Economics at the University of the Western Cape. His main teaching and research areas are Labour Economics, Development Economics and Post-graduate Research Methods. He is currently a Y2-rated NRF researcher.
RINIE SCHENCK is tans professor en gegradeerde navorsers in die Departement Maatskaplike Werk aan die Universiteit van die Wes-Kaap (UWK). Voordat sy by UWK begin werk het, was sy 25 jaar aan Unisa en 6 jaar aan die Universiteit van Pretoria (UP) verbonde. Haar navorsing is gerig op armoede, werkloosheid en in besonder op die persone wat 'n bestaan probeer maak in die informele ekonomie. Professor Schenck en haar navorsingspan gee veral aandag aan die dagloners en vullisherwinners. Sy het reeds wyd in nasionale en internasionale tydskrifte gepubliseer oor die bepaalde onderwerp.	RINIE SCHENCK is professor and rated researcher in the Department of Social Work at the University of the Western Cape (UWC). Prior to UWC she lectured at Unisa for 25 years and 6 years at the University of Pretoria (UP). Her research focus is on poverty, unemployment and in particular on people who are making a living in the informal economy, including day labourers and waste pickers. She has published extensively in national and international journals.

ABSTRACT

COVID-19 and day labourers in the South African economy: The impact on lives and livelihoods

The impact of the COVID-19 pandemic is currently reverberating throughout the South African economy – including the informal economy and those on the brink of the formal economy, such as day labourers. Even before the start of the pandemic, the South African economy was already in an extremely vulnerable position due to a number of multidimensional factors, for example the global financial crisis of 2008 as well as a decade of corruption and looting of state resources. Day labourers are particularly vulnerable to exogenous shocks such as the COVID-19 pandemic.

Against this background, the aim of the overview study was to place the possible impact of the COVID-19 pandemic on the living conditions of informal workers such as day labourers on the research agenda. The methodology was twofold. Firstly, the only available nationally representative database from a study by Blaauw (2010) on activities of day labourers in South Africa was used as a summary starting point with regard to the socio-economic position of day labourers. Secondly, in the second part of the analysis we used the latest available research information on changes in the day labour market to identify the factors that have changed the socio-economic conditions of day labourers in South Africa in the last decade. The possible short-, medium- and long-term impact of the COVID-19 pandemic was discussed against this background.

The results of the starting point analysis among day labourers in South Africa confirm that in 2008 the day labourers in the Western Cape and Gauteng were comparatively better off than the day labourers in some of South Africa's less prosperous provinces. Their wages were higher in all the income variables that were part of the study. Despite this relatively better situation, even day labourers in the strongest possible position were still vulnerable with low and uncertain income levels, the risk of not always being able to provide for them and their dependants' needs, and an inability to plan ahead as a precaution against future exogenous economic shocks.

These shocks did indeed come. Since 2008, macroeconomic shocks such as the global financial crisis and a declining mining and construction industry have put the day labour market under further pressure. A decade of looting and mismanagement of the South African economy as well as a third wave of cross-border migration led to a further deterioration of the day labour market's ability to meet the material needs of tens of thousands of day labourers in South Africa. Increased unemployment as well as declining real and reservation wages among day labourers occurred across all provinces in South Africa, and studies in East London, Tshwane, Emalahleni, Mbombela, Cape Town and Paarl clearly show the deteriorating socio-economic conditions of day labourers in the last decade (Theodore, Pretorius, Blaauw & Schenck, 2018; Mapendere, 2019; Xweso, 2019; Schenck, Blaauw & Matthee, 2020; Smith, 2020). Day labourers' vulnerability has therefore deteriorated dramatically since 2008 and the advent of the COVID-19 pandemic has created the perfect storm in the day labour market.

The COVID-19 pandemic has left tens of thousands of day labourers facing the real prospect of economic hardship and starvation and a desperate need for help. Day labourers are in fact worse off than the informal self-employed, such as informal reclaimers, who have at least a voice through industry organisations such as Plastics SA, the South African Waste Pickers Association or the African Reclaimers Organisation. The South African Government has announced measures to mitigate the socio-economic impact of the pandemic. Theoretically, many of the day labourers could have benefited from the COVID-19 Social Emergency Relief Grant of R350 per month that has been paid to the unemployed since President Ramaphosa's announcement on 21 April 2020. However, this payment came to an end in April 2021.

The short-term impact of the COVID-19 pandemic on informal workers and day labourers was therefore nothing short of catastrophic. In the medium term, further pressure is likely to be put on the day labour market due to the many people who have lost or are about to lose their formal jobs because of the devastating effects of the COVID-19 pandemic. A resultant oversupply of day labourers will have a further devastating effect on day labourers' lives and livelihoods – even after the pandemic has been brought under control. Day labourers' reservation wages will be pushed even lower due to day labourers' desperation to be able to work at all. This negative impact could be further exacerbated in the long run as thousands of pupils, who are currently dropping out of school in the midst of the pandemic, will have no choice (other than crime) but to turn to the informal day job market. The situation in the day labour market is therefore already critical and can only have further devastating consequences for the social order and social cohesion in South Africa.

South African society urgently needs to reflect on these issues. The riots and looting in July 2021 are prima facie proof that the social order is already under tremendous pressure. Academics also have a role to play in the process of reflection and reconsideration. There is an urgent need for nationwide research on the day labour market and other forms of informal employment and self-employment. New nationwide data (using a similar methodology), as well as other forms of participatory research, are needed to gain an understanding of the

impact of the events of the past ten years on the lives and livelihoods of informal wage earners. A crisis such as the COVID-19 pandemic has once again highlighted the plight of the marginalised and vulnerable in South Africa's unequal society.

KEYWORDS: informal economy, part-time employment, day labourers, exogenous shocks, COVID-19, immigrants, South Africa, unemployment, structural vulnerability, social justice

TREFWOORDE: informele ekonomie, geleentheidswerk, dagloners, eksogene skokke, COVID-19, immigrante, Suid-Afrika, werkloosheid, strukturele kwesbaarheid, sosiale geregtigheid

OPSOMMING

Die Suid-Afrikaanse ekonomie was reeds voor die COVID-19-pandemie in 'n benarde posisie. Dagloners en andere in die informele ekonomie was struktureel selfs meer kwesbaar vir so 'n eksogene skok. Die doel van hierdie oorsigstudie was om die impak van die COVID-19-pandemie op die lewensomstandighede van dagloners op die navorsingsagenda te plaas. 'n Oorsig van tersaaklike elemente uit die enigste nasionaal verteenwoordigende databasis van dagloners, afkomstig vanuit die Blaauw (2010) studie, in Suid-Afrika, was die vertrekpunt. Daarna is die jongste beskikbare navorsingsinligting oor veranderinge in die daglonermark gebruik om die moontlike kort-, medium- en langtermynimpak van die pandemie te bespreek. In 2008 was die dagloners in die Wes-Kaap en Gauteng se loonvlakke hoër as dié van die dagloners in die res van Suid-Afrika. Selfs dagloners in hierdie twee provinsies was steeds kwesbaar met lae en onsekere inkomstevlakke. Sedert 2008 het makro-ekonomiese faktore en 'n derde golf van oorgrensmigrasie 'n verdere verswakking in dagloners se posisie meegebring. Die vraag na hul arbeid het verminder en reële lone het in verskeie stede gedaal. Die COVID-19-pandemie het dagloners op die kort termyn voor hongersnood te staan gebring. Die talle mense wat vanweë die pandemie hul formele werk verloor het of nog gaan verloor sal die daglonermark onder verdere druk plaas. Die minimum loonvlak waarvoor dagloners bereid is om te werk, sal selfs verder daal. In die lang termyn kan duisende van die leerlinge wat hul skoolopleiding te midde van die pandemie staak ook dagloners word, met rampspoedige gevolge vir die maatskaplike bestel in Suid-Afrika.

Inleiding

Volgens onlangse skattings kan nagenoeg 'n miljoen mense hul werk verloor, onder meer as gevolg van die impak van die COVID-19-pandemie (Omarjee, 2020:1). Navorsing het bevind dat ongeveer een uit elke drie werkende mense in die NIDS-CRAM¹-steekproef in April 2020 óf hul werk verloor het óf geen lone ontvang het nie (Ranchhod & Daniels, 2021). Die impak hiervan op armoede en welvaart is enorm.

Die COVID-19-pandemie is 'n klassieke voorbeeld van 'n eksogene skok wat 'n reeds uiters kwesbare ekonomie verdere langtermynskade kan berokken – die gevolge waarvan nog vir dekades sal bestaan. Die Suid-Afrikaanse ekonomie was reeds voor die aanvang van die

¹ Die National Income Dynamics Study – Coronavirus Rapid Mobile Survey (NIDS-CRAM) is 'n breë nasionaal verteenwoordigende paneelopname van Suid-Afrikaanse individue. Daar word elke paar maande met dieselfde mense in verbinding getree en 'n reeks vrae word aan hulle gestel oor hul inkomste en werk, hul huishoudelike welsyn, ontvangs van toelaes, en hul kennis en gedrag wat verband hou met COVID-19 (Cramsurvey, 2021).

COVID-19-pandemie stagnerend en kwesbaar. Die redes daarvoor is multidimensioneel en sluit onder meer die globale finansiële krisis van 2008, die ekonomiese vernietiging en plundering tydens die ampstermyn van die voormalige president, Jacob Zuma, stygende skuldvlakke en afgradering tot rommelstatus deur al drie die voorste waarderingsagentskappe in (Omarjee, 2019:1; Cook, 2020:1). Verskeie skrywers verwys na die land as synde op die rand van 'n fiskale afgrond – met verwysing na die gevaar dat die Suid-Afrikaanse regering nie genoegsame inkomste kan hê om groeiende regeringsbesteding te dek nie en selfs nie in staat mag wees om staatskuld terug te betaal nie (Rossouw, Joubert & Breytenbach, 2014:144; Okoye, 2019:1). Die impak van die COVID-19-pandemie van 2020 weergalm tans deur die ekonomie – insluitende die informele ekonomie en diegene op die rand van die formele ekonomie, soos dagloners.

Dagloners se daaglikse lewensbestaan is in die grys area tussen die formele en die informele ekonomie. Duisende mans en vroue probeer tydelike indiensname te bekom deur elke dag op die straathoeke van die stede en dorpe van Suid-Afrika hul dienste as dagloners beskikbaar te stel. Hier wag hulle vir enige werk soos byvoorbeeld konstruksiewerk, tuinwerk, asook op- en aflaai van trokke (Harmse, Blaauw & Schenck, 2009; Theodore, Blaauw, Schenck, Valenzuela Jr., Schoeman & Meléndez, 2015). Die leefwêreld van dagloners is een sonder formele indiensnemingskontrakte, werkloosheidsversekering en toegang tot spaargeld (Blaauw, Schenck, Pretorius & Schoeman, 2017). Hulle het meestal geen reserwes om onvoorsiene ekonomiese risiko's die hoof te bied nie. Hulle is uiters kwesbaar vir werkonderbrekings (Schenck & Blaauw, 2018; Schenck *et al.*, 2020). In hul ontleding van die aanvanklike impak van COVID-19 op die Suid-Afrikaanse arbeidsmark beklemtoon Ranchhod en Daniels (2021) dat groepe in die arbeidsmark wat altyd meer kwesbaar was (byvoorbeeld vroue, swart mense, die jeug en laer-geskoolde persone) juis aan die begin van 2020, tydens die eerste uiters streng inperkingsmaatreëls, disproportioneel meer negatief deur die pandemie beïnvloed is.

In hierdie oorsigartikel poog ons om die moontlike impak van die COVID-19-pandemie op die lewensomstandighede van informele werkers soos dagloners op die navorsingsagenda te plaas. Ons benadering is om die enigste beskikbare nasionaal verteenwoordigende databasis oor aktiwiteite van dagloners in Suid-Afrika (Blaauw, 2010) as vertrekpunt te gebruik. Dit word opgevolg met van die nuutste navorsingsinligting wat beskikbaar is oor die sosio-ekonomiese omstandighede van dagloners in Suid-Afrika. Dit sal ons in staat stel om sinvolle kommentaar te lewer op die moontlike impak van die verswakkende makro-ekonomiese omstandighede (onder meer as gevolg van die impak van die COVID-19-pandemie) op hierdie kwesbare en dikwels gemarginaliseerde sektor van Suid-Afrika se arbeidsmag.

Die res van die artikel is soos volg gestruktureer: 'n kort bespreking van dagwerk as 'n informele werksaktiwiteit bied die konteks vir die oorsig wat gevolg is. Die data-analise word uiteengesit en bespreek teen die agtergrond van onlangse mikro-studies en daarna word gevolgtrekkings gemaak. Die artikel eindig met 'n erkenning van beperkinge en areas vir toekomstige navorsing voortspruitend uit die resultate.

Dagloners: 'n Internasionale sowel as 'n Suid-Afrikaanse verskynsel

Dagloners kom in die Globale Noorde en Suide voor, in sowel ontwikkelde as ontwikkelende lande (Theodore, Blaauw, Pretorius & Schenck, 2017; Theodore, Pretorius, Blaauw & Schenck, 2018). In Japan word na groepe dagloners as *yoseba* (daglonermark) verwys (Masami, 2000). Dagloners is ook aktief in lande soos Indië (Loop, 1996; Singh, 2002) en Namibië (Gonzo & Plattner, 2003; Van Wyk, Blaauw, Pretorius, Schenck & Freeman, 2020).

Die literatuur betreffende dagwerk en dagloners vanuit 'n internasionale perspektief is veral in die Verenigde State van Amerika (VSA) goed ontwikkel. Benewens studies in spesifieke stede (soos dié van Valenzuela Jr., 2003) is die eerste omvattende studie in die VSA in 2004 deur Valenzuela, Theodore, Meléndez en Gonzalez (2006) onderneem. Laasgenoemde skrywers het bevind dat, op enige gegewe dag in 2004, nagenoeg 117 600 werkers óf werk soek vir die dag óf as dagloners werk (Valenzuela *et al.*, 2006:iii). Die konstruksiebedryf in die VSA is die omgewing waar talle, veral Latyns-Amerikaanse, immigrante tydelike werk as dagloners bekom (Theodore *et al.*, 2015). Verskeie latere studies in die VSA het verskillende aspekte van die daglonermark grondig bestudeer. Meléndez, Visser, Valenzuela Jr. en Theodore (2016) het ondersoek ingestel na die risiko en werkplekbeterings van dagloners in die VSA, aangesien dagloners min of geen beskerming ingevolge wetgewing in dié verband geniet nie. In 'n poging om moontlike oplossings om die weerloosheid van dagloners aan te spreek, het outeurs soos Theodore, Valenzuela Jr. en Meléndez (2009), Visser, Theodore, Meléndez en Valenzuela Jr. (2017) en Theodore (2020) ondersoek ingestel na die belangrike rol van werkersentra in die verbetering van die arbeidsmarktoestande en uitkomst van dagloners in die VSA.

In Suid-Afrika is die eerste verkennende studie oor dagwerk in Suid-Afrika deur Schenck en Louw (2005) in 'n voorstad van Pretoria onderneem. Navorsing oor dié verskynsel in Suid-Afrika het oor die laaste 15 jaar verdere momentum gekry. Blaauw, Louw en Schenck (2006) het in 2004 'n volledige sosio-ekonomiese ondersoek van die hele Pretoria gedoen. Dagloners in die studie was meestal jong swart mans, oor die algemeen laag geskool en dikwels in moeilike omstandighede werksaam. Die mans was oor die algemeen nie in staat om genoeg te verdien om hul gesin en ander afhanklikes te onderhou nie (Blaauw *et al.*, 2006). Die volgende mylpaal in die literatuur oor relevante Suid-Afrikaanse kwessies was die landswye studie van Blaauw (2010) in noue samewerking met professor Rinie Schenck. Hierdie studie het die resultate van die Pretoria-studie bevestig en ook belangrike provinsiale verskille uitgewys (Blaauw, 2010). In die studie is veral die rol van hoofsaaklik Zimbabwiese immigrante in die Suid-Afrikaanse daglonermark belig, en dit het tot 'n rigting in die Suid-Afrikaanse literatuur gelei wat spesifiek op hierdie aspek gefokus het.

Dagloners wat oorspronklik uit Zimbabwe afkomstig is, was onderhewig aan dieselfde kwesbaarhede as hul Suid-Afrikaanse eweknieë (Blaauw, Pretorius, Schoeman & Schenck, 2012; Blaauw *et al.*, 2017). Zimbabwiese dagloners in die studie het ook nie noodwendig teen laer lone as die Suid-Afrikaanse dagloners gewerk nie – anders as wat dikwels aanvaar is (Blaauw *et al.*, 2012; Blaauw *et al.*, 2017). In 'n onlangse meestergraadstudie belig Smith (2020) verder die lewensomstandighede van veral immigrante in Mbekweni (Paarl) in die Wes-Kaap wat as dagloners werk.

Smith (2020) se studie is een van drie onlangse meestergraadstudies oor die daaglikse lewens en stryd van dagloners in twee Suid-Afrikaanse stede. Mapendere (2019) het die risiko's en veerkragtigheid van dagloners in Kaapstad ondersoek, en Xweso (2019) het dieselfde in Oos-Londen gedoen. Benewens die immigrante-aspek, het Smith (2020) ook aspekte betreffende sosiale geregtigheid en die weerloosheid van dagloners van Mbekweni belig. Al drie hierdie studies het die vlakke van kwesbaarheid wat dagloners in die stede en dorpe in Suid-Afrika ervaar, bevestig (Mapendere, 2019; Xweso, 2019; Smith, 2020). Die beskikbaarheid van werksgeleenthede in Oos-Londen was opmerklik laer as dié van Kaapstad – wat die breër ongelykhede van die twee provinsiale ekonomieë en die gevolglike ongelykhede in die daglonermark beklemtoon.

Hierdie kwesbaarhede in die posisie van dagloners in Suid-Afrika kan belangrike implikasies vir die omvang en diepgaande impak van eksogene skokke op hul lewensomstandighede hê.

Tydens die COVID-19-pandemie is hernude besinning oor die sosio-ekonomiese posisie en ongelykhede in die daglonermark gevolglik gebiedend noodsaaklik om die impak van die pandemie op hierdie kwesbare groep se lewens te deurgrond. In hierdie oorsigartikel word gepoog om hierdie doelwit deur middel van 'n tweeledige proses te bereik: Eerstens word elemente van die enigste omvattende studie van dagwerk wat tot dusver in Suid-Afrika onderneem is (Blaauw, 2010) as vertrekpunt gebruik en vergelyk met die jongste beskikbare inligting oor dagloners in Suid-Afrika om sodoende ons analise na die hede te bring en oor die impak van COVID-19 op hierdie bestaande kwesbaarhede te besin. Die bron van die datastel vir die eerste deel van die metodologie word in die volgende afdeling vlugtig bespreek.

Bron van data as vertrekpunt vir die oorsig

Die data wat as vertrekpunt gebruik is, was afkomstig uit die enigste volledige, gestratifiseerde en verteenwoordigende landswye studie van dagloners in Suid-Afrika (Blaauw, 2010). Die studie, wat in landelike dorpe en stede in al nege provinsies in Suid-Afrika gedoen was, is geskoei op Valenzuela Jr. *et al.* (2006) se landswye studie in die VSA. Die Suid-Afrikaanse landswye studie is in drie fases uitgevoer.²

Die eerste fase is gebruik as 'n verkenningsfase en daaropvolgende sensus oor die hele Suid-Afrika heen. Die sensuspogings in 2005 en 2006 het aangedui dat daar in daardie tyd daaglik tussen 45 000 en 50 000 dagloners in Suid-Afrika by hierdie aktiwiteit betrokke was (Blaauw, 2010). Die tweede fase het uit die ontwikkeling van die opname-instrument en samestelling van die steekproef bestaan. Die derde fase het die werklike veldwerk behels. Die veldwerk het in Februarie 2007 begin en is in November 2008 voltooi. Etiese klaring vir die projek is van die Universiteit van Suid-Afrika verkry (Blaauw, 2010). Die uiteindelijke steekproef wat vir ontleding gebruik is, was 3 808. Dit verteenwoordig nagenoeg 8.5% van die navorsingspopulasie bekend op daardie tydstip – wat statisties beduidende analise by die 99%-vertrouensinval moontlik gemaak het. Hierdie datastel was dus 'n betroubare vertrekpunt vir die doeleindes van die studie (Blaauw, 2010).

Tersaaklike resultate van die Blaauw (2010)-studie

Demografiese en skoolopvoedingsprofiel in 2008 as vertrekpunt

Ten tyde van die navorsing in 2008 was 85% van die werkers in die steekproef afkomstig van Suid-Afrika en 9.43% van Zimbabwe. Die meeste Zimbabwiërs was in Gauteng (27.19%) en die Wes-Kaap (11.60%) woonagtig (Blaauw, 2010). Afgesien van die aanwesigheid van migrasie vanuit Zimbabwe, was interne migrasie 'n sentrale element in die herkoms van dagloners. Twee provinsies moet in hierdie verband vermeld word. Meer as die helfte (54.41%) van die dagloners in die Wes-Kaap was oorspronklik van die Oos-Kaap afkomstig. In Gauteng was byna 40% van die dagloners nie in Suid-Afrika gebore nie, met nagenoeg 16% wat afkomstig was van Limpopo (Blaauw, 2010).

Die patroon van internasionale en interne migrasie is 'n kerneienskap van die Suid-Afrikaanse daglonermark, met betekenisvolle veranderinge wat sedertdien ten opsigte hiervan plaasgevind het. Hierdie veranderinge bied belangrike agtergrond vir 'n analise van die impak van die COVID-19-pandemie op die lewens en inkomste van dagloners (plaaslike en buitelandse

² Kyk Blaauw (2010) vir 'n volledige bespreking van die agtergrond en verloop van die drie fases.

immigrante) in Suid-Afrika. Die resultate van die studie deur Blaauw (2010) toon duidelik dat talle mense na die Wes-Kaap en Gauteng gestroom het in die hoop om hier genoeg te verdien om in hulle en hulle families tuis se materiële behoeftes te voorsien. Die vraag is in hoe 'n mate hulle daarin kon slaag en hoe die situasie sedert 2008 verander het. Om te begin om die vraag te beantwoord, was dit nodig om 'n analise van die aktiwiteite en inkomste in die daglonermark, soos dit tydens die landswye studie was, te onderneem.

Aktiwiteite as dagloners

Die resultate van die opnames toon dat in die totale steekproef handearbeid aan die orde van die dag was. Werk soos tuinwerk (63.63%), op- en aflaai van vragmotors (51.47%), hulp met messelwerk (31.59%), konstruksie (31.20%), spitwerk/skopgraafwerk (31.12%) en verfwerk (29.36%) is die meeste verrig deur dagloners in Suid-Afrika (Blaauw, 2010). Die dagloners in die steekproef was gemiddeld reeds vir net meer as vier jaar besig om op dié manier 'n inkomste te probeer verdien. Die mediaan was drie jaar in die algehele steekproef, met vier respondente wat aangedui het dat hulle reeds vir meer as 40 jaar dagloners was (Blaauw, 2010). Die vraag wat vervolgens ontstaan het, is wat die arbeidsmark-uitkoms van hierdie werksoekstrategie was met betrekking tot die inkomste wat daaruit verdien is.

Inkomstepatrone

Schenck en Blaauw (2018) het tot die gevolgtrekking gekom dat daar beduidende variansie in die inkomste van dagloners bestaan, afhangende van die beskikbare werkseleenthede in die dorp of stad waar hulle staan, hul vaardigheidsvlakke en ook hul taalvaardigheidsvlak. Tabel 1 bevestig hierdie verskille weer eens.

TABEL 1: Gemiddelde (Gem.) en mediaan-loonvlakke, gemeet in verskillende veranderlikes (Suid-Afrikaanse Rand, omgeskakel na Desember 2019-pryse)

	Laagste daaglikse loon verdien		Hoogste daaglikse loon verdien		Laagste loon waarvoor dagloner bereid was om te werk		Lone verdien in 'n "goeie" week		Lone verdien in 'n "slegte" week	
	Gem.	Mediaan	Gem.	Mediaan	Gem.	Mediaan	Gem.	Mediaan	Gem.	Mediaan
WK	150	134	307	288	263	192	1 098	960	462	384
OK	86	77	207	192	186	192	664	576	251	192
NK	88	77	157	134	136	115	478	384	219	192
VS	86	86	161	154	152	144	411	384	190	154
KZN	107	96	267	192	190	192	798	518	324	154
NW	109	96	177	169	173	154	633	432	355	173
GAU	121	96	251	230	205	192	793	768	303	288
MPU	96	77	169	154	207	192	704	768	317	288
LIM	96	96	175	134	190	173	263	192	111	96
Totaal	111	96	230	192	200	192	741	576	313	192

Bron: Bereken uit Blaauw (2010)

Tabel 1 toon dat die dagloners in die Wes-Kaap die beste gevaar het in beide die laagste en die hoogste daaglikse lone wat betaal is in die jaar voordat 'n onderhoud met hulle gevoer is as deel van die studie, gemiddeld (R150 en R307 respektiewelik, uitgedruk in 2019-pryse), gevolg deur die dagloners van Gauteng. Dagloners in die Wes-Kaap het ook die beste gevaar wat betref die gemiddelde weeklikse inkomste wat in 'n goeie week en ook in 'n slegte week verdien is (R1 098 en R960 respektiewelik in 2019-pryse).³ Voorts was die gemiddelde laagste loon waarvoor die dagloners bereid was om te werk ook die hoogste in die Wes-Kaap (R263 in 2019-pryse).

Schenck en Blaauw (2018) beklemtoon dat daar ook weke is waarin die dagloners geen inkomste verdien het nie. Dagloners sover terug as 2008 het twee gedugte struikelblokke in die gesig gestaar in hul poging om in hulle en hul afhanklikes se behoeftes te voorsien (Blaauw, 2010). Hulle inkomste is eerstens laag. As daar in ag geneem word dat hulle elkeen ongeveer vier afhanklikes het om te versorg, is selfs die inkomste in 'n "goeie" week nie altyd genoeg om bo die armoedelyn te funksioneer nie (Blaauw, 2010). Tweedens is hierdie inkomstevlakke aan geweldige onsekerheid onderworpe. Daar is veel meer "slegte" weke as "goeie" weke en dikwels gaan daar weke verby waarin hulle geen inkomste verdien nie (Blaauw, 2010). Hierdie twee faktore maak dit bykans onmoontlik vir die dagloners en hul familie om vooruit te beplan en hulleself te probeer verskans teen moontlike toekomstige eksogene skokke soos wat die huidige COVID-19-pandemie meegebring het. Selfs nog voor die pandemie die wêreldekonomie getref het, was dagloners in Suid-Afrika se situasie uiters kwesbaar. In Suid-Afrika is hierdie kwesbaarhede selfs verder vergroot deur belangrike sosio-ekonomiese faktore wat die dinamiek van die daglonermark sedert 2008 konstant verander het. Dit word vervolgens aan die orde gestel voor die kort- en langtermyn effek van die pandemie bespreek word.

Veranderings in die Suid-Afrikaanse daglonermark sedert 2007/8 en die implikasies daarvan vir die lewens en oorlewing van dagloners

Twee faktore het sedert 2008 'n beduidende impak op die daglonermark in Suid-Afrika gehad toe die enigste landswye studie (Blaauw, 2010) onder dagloners gedoen is. Die eerste is op die makro-ekonomiese vlak en die tweede die gevolg van stygende migrasie vanuit Suid-Afrika se buurlande in Suider-Afrika. Makro-ekonomies gesien, het die stagnante Suid-Afrikaanse ekonomie oor die grootste gedeelte van die laaste dekade, asook die agteruitgang in die mynbou- en konstruksiebedryf, 'n aansienlike effek gehad op die daglonermark. 'n Aantal gevallestudies, met die daglonermark in Suid-Afrika as fokus, is die afgelope vyf jaar in dié verband gedoen.

Schenck *et al.* (2020) het die daglonermark in Emalahleni, 'n sosiaal-ekonomies kwynende myngemeenskap, en die hoofstad Mbombela, in Mpumalanga ondersoek en die onderliggende kwesbaarhede van dagloners in die twee stede met mekaar vergelyk. Gedurende Oktober 2018 is 58 vraelyste in Emalahleni en 52 vraelyste in Mbombela voltooi (Schenck *et al.*, 2020). Die outeurs het Max-Neef se fundamentele menslike behoefte-matriks gebruik om data te analiseer. Die resultate met betrekking tot arbeidsmarkuitkomste in dié twee stede het duidelik aangedui dat die dagloners in Emalahleni meer struktureel kwesbaar was as hul eweknieë in Mbombela (Schenck *et al.*, 2020). Emalahleni se plaaslike ekonomie is struktureel tot 'n groot mate

³ 'n Goeie en slegte week is gebruik as individuele subjektiewe aanduidings van hoe dagloners hulle inkomste ervaar het aangesien daar so 'n groot variansie in die inkomste van dagloners bestaan.

gekoppel aan die op- en afswaai in die plaaslike mynbedryf en verwante nywerhede. Die sluiting van aanlegte soos Highveld Steel in 2016 het die plaaslike ekonomie nadelig geraak, met talle mense wat hul werk in die formele sektor verloor het. Baie van hierdie mense het tans geen ander keuse as om as dagloners te probeer om 'n bestaan te maak nie. Die impak daarvan is duidelik in die lone wat verdien word wanneer dagloners in Emalahleni wel daarin slaag om tydelike werk as dagloners te bekom.

Dagloners in Emalahleni het beduidend minder verdien as dié in Mbombela. In die maand voor die opname het dagloners in Emalahleni gemiddeld R1 357.50 verdien (mediaan R525) (Schenck *et al.*, 2020). Die gemiddeld in Mbombela was R1 502.16 en die mediaan R1 000. Hierdie bevinding het gegeld ongeag die maatstaf van inkomste wat gebruik is in die studie. In maande wat deur die dagloners as “slegte maande” beskryf word, was dagloners in Emalahleni se gemiddelde inkomste R652, met 'n mediaan van R300 (Schenck *et al.*, 2020). In Mbombela was die ooreenstemmende gemiddeld R706 en die mediaan R450. Die dagloners in Emalahleni was dus ook struktureel meer kwesbaar met betrekking tot inkomste (Schenck *et al.*, 2020). Dit het duidelik geblyk dat makro-ekonomiese stagnasie en gebrekkige ekonomiese groei 'n besliste impak op die daglonermark het. In armer provinsies is die impak moontlik selfs groter.

Xweso (2019) het in 2016 in 'n eenmalige studie onder dagloners in Oos-Londen (Oos-Kaap) bevind dat al 131 respondente in Suid-Afrika gebore was. Hul ekonomiese uitkomst in een van Suid-Afrika se armer provinsies kan slegs as skrikwekkend bestempel word. Dit wil voorkom asof die provinsiale verskille in die resultate van die 2008-studie steeds in hierdie provinsie van toepassing is. Vlakke van daaglikse werkloosheid is selfs hoër en daaglikse inkomste was in sommige gevalle so laag soos R10 per uur indien en slegs wanneer tydelike werk bekom word (Xweso, 2019). Die studies van Mapendere (2019) en Smith (2020) in die Wes-Kaap het die versleggende omstandighede van dagloners in dié provinsie bevestig.

Benewens kwynende werksgeleenthede vir dagloners as gevolg van makro-ekonomiese toestande is die tweede faktor, wat die grootste impak op die daglonermark in Suid-Afrika gehad het, die nuwe vlag migrasie vanuit Zimbabwe sedert 2006 (Makina, 2007; Crush, Chikanda & Tawodzera, 2012; Crush, Chikanda & Skinner, 2015). Migrante het hulle toeneemend tot die informele ekonomie gewend as gevolg van 'n stagnante ekonomie en strenger immigrasieregulasies in Suid-Afrika (Theodore *et al.*, 2018). Die ekonomiese ineenstorting van Zimbabwe het dus 'n betekenisvolle impak op die plaaslike daglonermark gehad. Die provinsies waar die impak die grootste was, was die Wes-Kaap en Gauteng, waar die persentasie buitelandse dagloners beduidend toeneem het. Vergelykende data vir die stad Tshwane (insluitende Pretoria) is 'n gepaste voorbeeld hiervan. In 2004 was nege uit tien dagloners in Pretoria in Suid-Afrika gebore (Theodore *et al.*, 2017; Theodore *et al.*, 2018). Die datastel, wat in die eerste deel van die artikel gebruik is, het getoon dat teen 2007 drie uit tien dagloners in Tshwane afkomstig was van Zimbabwe. In 'n onlangse studie deur Theodore *et al.* (2018) het hierdie syfer gegroei tot vyf uit tien. Daglonermarkte in Kaapstad (Mapendere, 2019) en ander stedelike sentrums het ook meer en meer buitelandse-gebore dagloners gehad (Smith, 2020). Die effek van hierdie vlag immigrasie was veral opmerklik in verandering in die relatiewe loonvlakke van Zimbabwiese en Suid-Afrikaanse dagloners.

In Tshwane het dagloners van Zimbabwe in 2007/8 minder as hul Suid-Afrikaanse eweknieë verdien. Met betrekking tot die laagste daaglikse loon, het Zimbabwiërs R102 verdien in teenstelling met die R173 van die Suid-Afrikaanse-gebore dagloners. Vir die beste daaglikse loon is die verskil R230 teenoor R284. Dit is weer eens uitgedruk in 2019-pryse en die verskille

is statisties betekenisvol op die 99% en 95% vertrouensvlakke onderskeidelik. Hierdie gaping sou nie in die volgende dekade voortduur nie.

Theodore *et al.* (2018) het die veranderinge tot en met 2015 in die daglonermark ondersoek. Die resultate het aangetoon dat in Tshwane, met enkele klein, statisties onbeduidende verskille, lone vir buitelandse en Suid-Afrikaanse dagloners ongeveer gelyk was en uiters laag geword het. As die bevindinge in 2019-pryse uitgedruk word, het dagloners se daaglikse inkomste in Tshwane tussen R144 en R180 gewissel (Theodore *et al.*, 2018). In die geheel beskou het die wisselwerking tussen bogenoemde faktore 'n dubbele terugslag vir dagloners in die vorm van laer lone en beperkte geleenthede beteken. In 2015 is dagloners gemiddeld slegs 1.2 keer per week gehuur (Theodore *et al.*, 2018). Daaglikse werkloosheidsvlakke onder die Tshwane-dagloners was in 2015 so hoog as 79.5% (Theodore *et al.*, 2018).

Dagloners in Suid-Afrika het dus oor die laaste dekade meer kwesbaar as ooit geword vir eksogene skokke wat hulle moontlik verhoed om vir tydelike werksgeleentheid langs 'n straathoek te soek. Sodanige skok of skokke kan rampspoedig wees vir hul lewens en lewensonderhoud. In 2020 het die wêreld en Suid-Afrika so 'n eksogene skok beleef in die vorm van die COVID-19-pandemie. Die moontlike impak daarvan op die daglonermark is die onderwerp vir die laaste afdeling van die artikel.

Die mees onlangse eksogene skok: COVID-19

Op 27 Maart 2020 het die Suid-Afrikaanse regering die eerste nasionale inperking van 21 dae afgekondig in respons op die COVID-19-pandemie. Die stryd teen die pandemie duur steeds voort en in Julie 2021 is Suid-Afrika midde-in die derde vlaag. Die korttermyn-impak op die totale ekonomie is vernietigend, met sommige kommentators wat 'n daling van tot 10% in die BBP verwag. Die informele ekonomie word eweneens getref en die daglonermark is geen uitsondering nie.

Op die kort termyn tydens die strengste inperking was daar niemand om hulle te huur nie. In daardie tyd is geen inkomste deur dagloners verdien nie. Mutandiro (2020:1) het tydens die eerste inperking in April 2020 onderhoude gevoer met ses dagloners in Industriestraat, Springs, in Gauteng. Een van die dagloners het gesê dat hy en sy ses mede-dagloners aan die begin van die inperking probeer het om by die huis te bly, soos die regulasies vereis het. Hulle het egter ná 'n week geen kos oorgehad nie. Die betrokke respondent het gesê dat hy voorheen een of twee keer per week R150 per dag verdien het wanneer hy gehuur was om los werkies te doen. Dit was skielik net weg (Mutandiro, 2020:1). Die implikasies is enorm.

Die meer as 50 000 dagloners in Suid-Afrika het nie vir verligtingskemas soos byvoorbeeld die Werkloosheidsversekeringsfonds gekwalifiseer nie. Soos ander informele werkers (byvoorbeeld huiswerkers) was hulle na alle waarskynlikheid gedwing om al hul karige spaargeld (indien enige) te gebruik, en moes daarna heel moontlik korttermynlenings by informele geldskieters (*mashonisas* of *loan sharks*) leen (Lepule, 2020:1). Die buitensporige rentekoerse op sulke lenings kan so hoog soos 50% tot 100% per maand wees. Die uiteinde hiervan vir baie werkloses is dat hulle en hul afhanklikes permanent in armoede verval (Lepule, 2020:1). Daar kan redelikerwys aanvaar word dat die situasie vir werklose dagloners nie anders sal wees nie.

Op 21 April 2020 het President Cyril Ramaphosa 'n totale stimuluspakket van R500 miljard aangekondig in 'n poging om verligting te bring vir ekonomiese ontbering as 'n gevolg van die pandemie. Spesifieke maatreëls vir werkloses is aangekondig, soos toelaes van R350 per maand vir ses maande vir werkloses wat nie vir enige ander maatskaplike toelaag of

werkloosheidsversekeringsbetaling kwalifiseer nie (Business Insider SA, 2020:1). Hierdie toelaes se tydperk is verleng en het in April 2021 tot 'n einde gekom. Teoreties kon dit op die kort termyn 'n mate van verligting bring vir die korttermyngevolge van die pandemie. Daar moet in gedagte gehou word dat die maandelikse betaling van R350 presies 10% is van die minimum loon (ongeveer R3 500) in Suid-Afrika (Business Insider SA, 2020:1), en net meer as 60% van die bedrag wat 'n mens nodig het om in Suid-Afrika te kan oorleef in soverre dit die maandelikse armoedelyn van R561 betref. Nietemin, dit is onteenseglik waar dat dit dagloners tot hulp kon wees.

Voorts kon faktore die toegang van dagloners tot hierdie verligting negatief beïnvloed byvoorbeeld toegang tot inligting en geldige identiteitsdokumente. Die mate waartoe dit die geval was al dan nie is 'n belangrike area vir toekomstige navorsing. Benewens die kort termyn, gaan die pandemie ook op die medium- en lang termyn 'n impak op die lewens en oorlewing van dagloners en hulle afhanklikes hê.

Die bestaande makro-ekonomiese probleme in Suid-Afrika het die daglonermark reeds onder druk geplaas. Hierdie druk gaan op die medium termyn vergroot word as gevolg van die talle mense wat hulle formele werk verloor het of nog gaan verloor as gevolg van die verwoestende effek van die COVID-19-pandemie. Die aanbod van dagloners op Suid-Afrika se straathoeke gaan waarskynlik toeneem soos meer mense 'n heenkome as tydelike dagloners probeer vind. Terselfdertyd sal die vraag na informele loonarbeid bes moontlik verder daal namate die ekonomie verder verlangsaam. Die jongste beskikbare werkloosheidsyfers toon inderdaad 'n styging in werkloosheid. Die resultate van die Kwartaallikse Arbeidsmagopname (QLFS) vir die tweede kwartaal van 2021 toon dat die aantal werkende persone in die tweede kwartaal van 2021 met 54 000 afgeneem het tot 14.9 miljoen. Die aantal werklose persone het met 584 000 tot 7.8 miljoen toegeneem vergeleke met die eerste kwartaal van 2021 (Statistics South Africa, 2021). Dit bring die amptelike en uitgebreide werkloosheidskoers op onderskeidelik 34.4% en 44.4% in die tweede kwartaal van 2021 te staan (Statistics South Africa, 2021).

Groeïende wedywering aan die aanbod-kant en 'n laer aanvraag na dagloners sal 'n verwoestende uitwerking op dagloners se lewens en lewensonderhoud hê. Dagloners se minimum loon waarvoor hulle bereid is om te werk, sal selfs laer gedruk word namate hul desperaatheid toeneem om die ontberings en armoede wat deur hoë vlakke van werkloosheid, sporadiese werk en lae inkomste veroorsaak word, te ontkom. Hulle mag gedwing word om uit blote desperaatheid werk teen uiters lae lone te aanvaar – wat hulle selfs meer kwesbaar maak vir moontlike uitbuiting en aantasting van hul basiese regte as burgers en werkers. Asof dit nie genoeg is nie, hou die verhoogde vlakke van mededinging vir 'n kleiner wordende aandeel in die aanbod van werk en behuising die gevaar in dat die uitbreek van xenofobiese geweld teen immigrante wat in informele nedersettings woon en in die informele ekonomie werk, nie binnekort sal afneem nie (Theodore *et al.*, 2017).

Die daglonermark en dagloners staan ook op die lang termyn nog verdere negatiewe gevolge van die COVID-19-pandemie in die gesig. Dit is iets waaraan daar tans nog nie werklik gedink word nie, gegewe die stryd om net die pandemie onder beheer te kry. Die jeug vorm 'n belangrike deel van die kollaterale skade wat deur die pandemie veroorsaak word en dit gaan na alle waarskynlikheid die daglonermark op die lang termyn nog verder onthoudbaar vir dagloners maak. In Suid-Afrika gaan jongmense al vir geruime tyd gebuk onder hoë vlakke van werkloosheid. Byna twee derdes, of 64.4%, van mense tussen die ouderdomme van 15 en 24 is werkloos. Dit is van die hoogste syfers wat in die wêreld aangeteken is (Mlatsheni & Graham, 2021:1). Die buitensporige las wat deur jongmense in terme van werkloosheid in

Suid-Afrika gedra word, sal waarskynlik gegewe die huidige ekonomiese omstandighede nog lank voortduur en selfs vererger.

Paton (2021) verwys na die bevindinge van 30 navorsers aan ses universiteite wat deur middel van die The National Income Dynamics Study — Coronavirus Rapid Mobile Survey (NIDS-CRAM) die sosio-ekonomiese gevolge van die pandemie op huishoudings navors sedert die begin daarvan. Die bevindinge van die vyfde herhaling van die studie dui op die katastrofale effek wat die pandemie op onderrig en opleiding het. Sedert die aanvang van die pandemie het meer as 'n halfmiljoen leerders uitgeval en hul skoolopleiding gestaak (Paton, 2021:1). Selfs as daar in ag geneem word dat 'n relatiewe hoë aantal leerders (ongeveer 230 000 in 'n normale jaar) die skool verlaat voordat hulle graad 12 voltooi, is die syfer van tussen 650 000 en 750 000 sewe- tot 17-jariges wat nie in die skool is nie, meer as drie keer die normale uitvalkoers. Hierdie uitvalkoers is die hoogste in 20 jaar (Paton, 2021:1). Die bevindinge van studies oor die informele sektor se boodskap is duidelik. Met relatief lae geskoolde- en vaardigheidsvlakke is dit baie moeilik om 'n formele werk te bekom en is die informele sektor dikwels die enigste heenkome in 'n poging om in basiese lewensonderhoud te voorsien (Blaauw *et al.*, 2006). Die langtermyn-implikasie is dat, *ceteris paribus*, 'n beduidende persentasie van hierdie leerlinge hulle oor 'n paar jaar ook by die daglonerkorps gaan aansluit. Die ooraanbod van laag-geskoolde werkers en 'n lae vraag na ongeskoolde en laag-geskoolde arbeid kan die reeds desperate situasie op Suid-Afrika se straathoeke verder vererger.

Gevolgtrekkings en toekomstige navorsingsagenda

Die impak van die COVID-19-pandemie van 2020 weergalm tans deur die hele Suid-Afrikaanse ekonomie – insluitende die informele ekonomie en diegene op die rand van die formele ekonomie, soos dagloners. Diegene wat hul bestaan in die informele ekonomie probeer maak was struktureel selfs meer kwesbaar vir eksogene skokke soos wat die COVID-pandemie inderdaad is.

Teen hierdie agtergrond was die doel van die studie om die moontlike impak van die COVID-19-pandemie op die lewensomstandighede van informele werkers soos dagloners op die navorsingsagenda te plaas. Die resultate van die studie deur Blaauw (2010) bevestig dat in 2008 die dagloners in die Wes-Kaap en Gauteng vergelykenderwys beter daaraan toe was as die dagloners in van Suid-Afrika se minder welvarende provinsies. Ten spyte van hierdie betreklik beter situasie, was selfs dagloners in die sterkste moontlike omstandighede steeds kwesbaar met lae en onseker inkomstevlakke, die risiko om nie altyd in hulle en hulle afhanklikes se behoeftes te kan voorsien nie, en 'n onvermoë om enigsins vooruit te beplan as voorsorgmaatreël vir toekomstige ekonomiese skokke.

Hierdie skokke het inderdaad gekom. Sedert 2008 het makro-ekonomiese faktore soos die wêreldwye finansiële krisis en 'n kwynende mynbou- en konstruksiebedryf die daglonermark onder verdere druk geplaas. 'n Dekade van plundering en wanbestuur van die Suid-Afrikaanse ekonomie sowel as 'n derde vlaag van oorgrensmigrasie het gelei tot 'n verdere verslegting van die daglonermark se vermoë om in die materiële behoeftes van tienduiseende dagloners in Suid-Afrika te voorsien. Die tweede deel van die analise toon dat dagloners minder in diens geneem word. Reële lone en die minimum loon waarvoor dagwerkers bereid is om te werk, het in verskeie sentrums afgeneem en studies in Oos-Londen, Tshwane, Emalahleni, Mbombela, Kaapstad en die Paarl toon duidelik die versleggende sosio-ekonomiese omstandighede van dagloners in die afgelope dekade (Theodore *et al.*, 2018; Xweso, 2019;

Mapendere, 2019; Schenck *et al.*, 2020; Smith, 2020). Dagloners se kwesbaarheid het sedert 2008 dramaties vererger en die koms van die COVID-19-pandemie het die perfekte storm in die daglonermark geskep.

Die COVID-19-pandemie het tienduiseende dagloners te staan gebring voor die wesenlike vooruitsig van hongersnood en 'n desperate behoefte aan hulp. Dagloners is inderwaarheid erger daaraan toe as die informele selfindiensnemers, soos informele vullisherwinners, wat ten minste 'n stem het deur bedryfsorganisasies soos Plastics SA, die South African Waste Pickers Association of die African Reclaimers Organisation. Die korttermyn-impak van die COVID-19-pandemie op die informele werkers en dagloners was dus niks minder as rampspoedig nie. Op die medium termyn sal daar waarskynlik verdere druk op die daglonermark geplaas word vanweë die talle mense wat hul formele werk verloor het of nog gaan verloor as gevolg van die verwoestende effek van die COVID-19-pandemie. 'n Verdere ooraanbod van dagloners sal die verwoestende uitwerking op dagloners se lewens en lewensonderhoud vererger – selfs nadat die pandemie onder beheer gebring is. Die minimum loon waarvoor dagloners bereid is om te werk, sal selfs laer gedruk word weens hul desperaatheid om enigsins te kan werk. Hierdie negatiewe impak kan op die lang termyn selfs verder versterk word soos wat duisende van die leerlinge wat tans hul skoolopleiding te midde van die pandemie staak geen ander keuse (behalwe misdaad) gaan hê as om hulle ook tot die informele daglonermark te wend nie. Die situasie in die daglonermark is dus reeds kritiek en kan net verder rampspoedige gevolge hê vir die maatskaplike bestel en sosiale samehorigheid in Suid-Afrika.

Die Suid-Afrikaanse samelewing moet dringend oor hierdie kwessies besin. Die onluste en plundering in Julie 2021 is 'n prima facie bewys dat die maatskaplike bestel reeds onder geweldige druk is. Akademici het ook 'n rol om hierin te speel. Hierdie proses van besin en herbesin benodig dringende landswye navorsing oor die daglonermark en ander vorme van informele indiensname en selfindiensneming. Nuwe landswye data (wat 'n soortgelyke metodologie gebruik) sowel as ander vorme van deelnemende navorsing is nodig om 'n begrip te kry van die impak van die gebeure van die afgelope tien jaar op die lewens en lewensonderhoud van informele loonwerkers. 'n Krisis soos die COVID-19-pandemie het weer eens die lot van die gemarginaliseerdes en kwesbares in Suid-Afrika se ongelyke samelewing na vore gebring. Dit moet as 'n wekroep aan navorsers dien om 'n stem te gee aan die mans en vroue wat stil op Suid-Afrika se straathoeke sit (selfs in 'n staat van inperking) en wonder waar hulle volgende maaltyd vandaan gaan kom.

BIBLIOGRAFIE

- Blaauw, PF. 2010. The socio-economic aspects of day labouring in South Africa. Unpublished Doctoral thesis, Department of Economics & Econometrics, University of Johannesburg, South Africa.
- Blaauw, PF, Louw, H & Schenck, R. 2006. The employment history of day labourers in South Africa and the income they earn – A case study of day labourers in Pretoria. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, NS, 9(4):458-471.
- Blaauw, PF, Pretorius, AM, Schoeman, CH & Schenck, CJ. 2012. Explaining migrant wages: the case of Zimbabwean day labourers in South Africa. *International Business & Economics Research Journal*, 11(12):1333-1346.
- Blaauw, PF, Schenck, CJ, Pretorius, AM & Schoeman, CH. 2017. 'All quiet on the social work front': Experiences of Zimbabwean day labourers in South Africa. *International Social Work*, 60(2):351-365.
- Business Insider SA. 2020. *Millions of jobless South Africans will now get a corona grant – what you need to know*, <https://www.businessinsider.co.za/coronavirus-covid-19-unemployment-benefit-2020-4> [30 April 2020].

- Cramsurvey.org. 2021. *What is Cram?* <https://cramsurvey.org/about/> [4 November 2021].
- Cook, N. 2020. *South Africa: Current issues, economy, and U.S. relations*, <https://sgp.fas.org/crs/row/R45687.pdf> [4 November 2021].
- Crush, J, Chikanda, A & Skinner, C. 2015. *Mean streets, migration, xenophobia and informality in South Africa*. Cape Town: Southern African Migration Programme (SAMP), the African Centre for Cities (ACC) and the International Development Research Centre (IDRC).
- Crush, J, Chikanda, A & Tawodzera, G. 2012. *The third wave: Mixed migration from Zimbabwe to South Africa*. Migration Policy Series No. 59. Cape Town: Southern African Migration Programme.
- Gonzo, W & Plattner, IE. 2003. *Unemployment in an African country: A psychological perspective*. Windhoek: University of Namibia Press.
- Harmse, A, Blaauw, PF & Schenck, R. 2009. Day labourers, unemployment and socioeconomic development in South Africa. *Urban Forum*, 20(4):363-377.
- Lepule, T. 2020. Covid-19 in SA: Consumers fall prey to greedy loan sharks, <https://www.iol.co.za/news/south-africa/western-cape/covid-19-in-sa-consumers-fall-prey-to-greedy-loan-sharks-47480003> [4 November 2021].
- Loop, T. 1996. *Industrial dynamics and fragmented labour markets: Construction firms and labourers in India*. New Delhi: Sage Publications.
- Makina, D. 2007. *Profile of migrant Zimbabweans in South Africa: A pilot study*. A Zimbabwe diaspora forum research report.
- Mapendere, P. 2019. Exploring risks and resilience experienced by day labourers at a hiring site in Cape Town. Unpublished Master's dissertation, University of the Western Cape, Cape Town.
- Masami, I. 2000. *The homeless, contemporary society, and the welfare state: In search of 'A place to live'*. Tokyo: Akashi Shoten.
- Meléndez, EJ, Visser, MA, Valenzuela Jr, A & Theodore, N. 2016. Day labourers' work-related injuries: An assessment of risks, choices, and policies. *International Migration*, 54(3):5-19.
- Mlatsheni, C & Graham, L. 2021. *Young people and women bear the brunt of South Africa's worrying jobless rate*, <https://theconversation.com/young-people-and-women-bear-the-brunt-of-south-africas-worrying-jobless-rate-167003> [4 November 2021].
- Mutandiro, K. 2020. Waiting for a job on the roadside during lockdown. https://www.groundup.org.za/article/men-waiting-job-along-roadside-during-lockdown/?fbclid=IwAR2dy5S3FEC2fEUcRO5c2XCGP0Wb1WegH0kUJ15dG1SBivq1k_Am-e89Z8Y [20 April 2020].
- Okoye, CJ. 2019. 'Fiscal cliff' warnings divide experts ... but remain dire, <https://citizen.co.za/news/south-africa/government/2093106/fiscal-cliff-warnings-divide-experts-but-remain-dire/> [17 April 2020].
- Omarjee, L. 2019. TIMELINE: SA's credit rating journey since 1994, <https://www.news24.com/fin24/opinion/timeline-sas-credit-rating-journey-since-1994-20191124> [4 November 2021].
- Omarjee, L. 2020. Coronavirus | SA business alliance expects 1 million job losses, economy to contract by 10%, <https://www.fin24.com/Economy/South-Africa/coronavirus-sa-business-alliance-expects-1-million-job-losses-economy-to-contract-by-10-20200414> [17 April 2020].
- Paton, C. 2021. Pandemic sows seeds of future inequality as pupils quit school, https://www.businesslive.co.za/bd/national/education/2021-07-08-pandemic-sows-seeds-of-future-inequality-as-pupils-quit-school/?utm_term=Autofeed&utm_medium=Social&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR1XvpKuw5MVMQUIfmikSo8HZLh3EiJP6XTtjQDwpKrt286LmIpqOIG5-1k# [13 Julie 2020].
- Ranchhod, V & Daniels, RC. 2021. Labour Market Dynamics in South Africa at the onset of the COVID-19 Pandemic. *South African Journal of Economics*, <https://doi.org/10.1111/saje.12283>.
- Rossouw, J, Joubert, F & Breytenbach, A. 2014. Suid-Afrika se fiskale afgrond: 'n blik op die aanwending van owerheidshulpbronne. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 54(1):144-162.
- Schenck, R & Blaauw, D. 2018. Dagloners: 'n Gevallestudie van die kwesbaarheid van die maatskaplike bestel en samehorigheid in Suid-Afrika se informele ekonomie. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 58(1):36-55.
- Schenck, R & Louw, H. 2005. An exploratory study on day labourers in Elardus Park, Pretoria. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 41(1):84-95.
- Schenck, R, Blaauw, D & Matthee, M. 2020. Max-Neef en die strukturele kwesbaarheid van dagloners in Mbombela en Emalahleni, Suid-Afrika. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 60(1):142-163.

- Singh, SK. 2002. Daily labour market in Delhi: Structure and behaviour. *Economic and Political Weekly*, 37(9):884-889.
- Smith, M. 2020. Social justice vulnerabilities and marginalised communities: a case study of day labourers in Mbekweni. Unpublished Master's dissertation, University of the Western Cape.
- Statistics South Africa. 2021. Quarterly Labour Force Survey, Quarter 2: 2021. <http://www.statssa.gov.za/publications/P0211/P02112ndQuarter2021.pdf> [4 November 2021].
- Theodore, N. 2020. Regulating informality: Worker centers and collective action in day labor markets. *Growth and Change*, 51(1):144-160.
- Theodore, N, Blaauw, PF, Pretorius, AM & Schenck, CJ. 2017. The socioeconomic incorporation of migrant and native-born day labourers in Tshwane, South Africa. *International Migration*, 55(1):142-156.
- Theodore, N, Blaauw, D, Schenck, C, Valenzuela, Jr. A, Schoeman, C & Meléndez, EJ. 2015. Day labor, informality and vulnerability in the United States and South Africa. *International Journal of Manpower*, 36(6):807-823.
- Theodore, N, Pretorius, A, Blaauw, D & Schenck, C. 2018. Informality and the context of reception in South Africa's new immigrant destinations. *Population, Space and Place*, 24(3), e2119. <https://doi.org/10.1002/psp.2119>.
- Theodore, N, Valenzuela, Jr. A & Meléndez, E. 2009. Worker centres: defending labour standards for migrant workers in the informal economy. *International Journal of Manpower*, 30(5):422-436.
- Valenzuela, A, Jr. 2003. Day-Labor Work. *Annual Review of Sociology*, 29(1):307-333.
- Valenzuela, A, Jr., Theodore, N, Meléndez, E & Gonzalez, AL. 2006. *On the corner: Day labor in the United States*. Los Angeles: UCLA.
- Van Wyk, AM, Blaauw, PF, Pretorius, A, Schenck, R & Freeman, R. 2020. Investigating the subjective well-being of the informally employed: A case study of day labourers in Windhoek and Pretoria, *Acta Commercii* 20(1), a825. <https://doi.org/10.4102/ac.v20i1.825>.
- Visser, MA, Theodore, N, Meléndez, EJ & Valenzuela, Jr. A. 2017. From economic integration to socioeconomic inclusion: Worker centers and the social inclusion of day laborers. *Urban Geography*, 38(2):243-265.
- Xweso, MP. 2019. Challenges and lived experiences of day labourers in East London. Unpublished Master's dissertation, University of the Western Cape.